

*Benőtt a síkság
Egyűrűibe*

(Lazar Francišković)

*A tó szárnyát bontva
Repül a vándormadarak után*

(Mileta Donović)

*Életrajzomban ez a város mindig az akácok
illatát terjeszti majd s a frissen locsolt utcáékét*

(Marija Šimoković)

Sárga levelek futama az ősz nagydijáért

(Petar Vukov)

Ezek után azonban a torzulások, a sajtóhibák, tükörfordítások, nyelvi tisztátalanságok is előhozakodnak.

Antológiáról lévén szó fájó ez, hiszen tizenkilenc fordító, 27 szerző munkája, méltányos prezentálása válik kérdésessé.

Eppen ez a jelentős számú szabadkai fordító mellett törve kopját érdemel említést az ő dícséretes törekvésük, hogy a velük együtt élő nép alkotóinak írásait magyarul is megszólaltassák. Mögéjük zárkózik azonnal az Életjel Könyvek szerkesztőse is, amely elsősorban a saját háza táján nézett körül, s illetve kellő megbecsüléssel az ott elfekvő vagy hányódó értékeket.

VIRÁG AGNES

A KÖLTŐ VÍZIÓI A KÉPBE

BALAZS G. ARPAD: 8 Ady illusztráció.

Szenteleky Kornél előszavával és Bori Imre utószavával.
Forum, Újvidék, 1977.

A költészet és az ábrázoló művészet rokonsága, egymásra hatása a nagy szellemek jelentkezése idején a közlés és a közvetítés visszhangjával közelebb hozza a művet a befogadóhoz. A találkozás pillanatában villan fel ennek az első jele. Mint ahogyan a költő, amikor megáll egy festmény előtt — mint Ady, amikor megállt Gauguin maori *Vénusza* előtt, melynek mély hatását írásban örökítette meg, vagy Rodin *Penseur*-je előtt, melyet (amikor lelkébe ezernyi új gondolatot ébresztett) „Az élet szobrának nevezett —

egy más lelki rezdüléssel ilyen indítást kap a képzőművész, akit egy vers többszörösen visszaverődő echója a vázna elé állít, hogy ki vetítse magából élményének szavakkal el nem mondható vibrációit. Ady nem egy képzőművészeti alkotásról írt verset, lírai szövésű adys jegyzetet, s az ő költeményei nem egy festőt, grafikust indítottak arra, hogy illusztrálja ezt a verset, vagy azokat a verseket, amelyek valósággyal belevésődtek a lelkébe. Ilyenkor az alkotó művész nem nyugszik addig, amíg tollal, ecset-

tel, vésővel a maga formanyelvén el nem mondja az újraátélés legmélyebb jegyeit. Ilyen művészi megtermékenyítéssel születhettek Jachnik Almos légius illusztrációi *Ady Válogatott verseihez*, és azok a markánsdöbbenetes hatású képek (az alkotó nevét nem tudom kislabizálni), amelyek a Cserépfalvi kiadásában megjelent, József Attila *Összes versei és műfordításai* című kötetet illusztrálják. Mintha csak Hangya proletárnegyedeiben járnánk e könyv megjelenésének idején, amikor Hangya Szabadkán Latak István verseinek és szépprózájának borús, lázító hangulatát szólaltatta meg vásznain.

Balázs G. Árpád ebben a témavilágban járt az élen nálunk már a húszas években, amikor a szociális művészet úttörőjeként jelentkezett: nem egy képével, hanem képsorozatával, mert nem ért el egy vagy két vásznon, lapon az, amit a város peremén való bolyongásai idején a tikkadt levegővel, a fojtott csenddel, a nyomortól elsárgult arcokkal, s az alig pislákoló fényekkel talán mindörökre magába szívott. Mert ha festőművésziünk figuratív munkáit nézzük, évtizedekkel a *Rakodó munkás* és a *Jatagan mala* megalkotása után, a *Hazatérő parasztok* és a *Halászok* kemény vonásaiban is ezeknek a kitörölhetetlen „találkozásoknak” a hangulata él. Mint aki lenn jár a bányá mélyén és nem tud szabadulni a minden érzékszervet fogva tartó légkörtől, amely a tárnákat, az omlesztókat mindenütt halálos feketeséggel betölti. Balázs ecsetvonásai arról beszélnek, hogy alakjainak mozgásával vagy mozdulatlanásával együtt élt, álmában is együtt volt velük, és a felszín alatt valahol az alig érzékelhető rezdülésekben vilantak fel víziói.

Ezekben az esztendőekben — a húszas évek derekán — kerültek kezébe Ady Endre versei. Úgy merült bele ezekbe az ütőerekhez hasonló lüktetésű versekbe, mint annak idején egy egész nemzedék. Balázs G. Árpád — aki a harmincas évek elejétől ismeri, tudja — örök ifjú volt. Az ő fiatal lelke is ifjú szívekben élt, s úgy fogott tüzet, mint szikrára a tapló, amikor Adv verseit olvasta. Az *Új versektől Az utolsó hajókig* nem egy költemény elmosódhatatlanul beléje vésődött,

de nem az olyan hangosan kiáltó versek nyomán vette kézbe az ecsetet, a tollat, mint a *vörös nap*, az *Új várak épültek* vagy a *Csillagok csillaga*, inkább elindult a már anynyiszor megjárt sikátorok felé, ahol *Álmodik a nyomor*.

A megközelítés évekig váratot magára. A húszas évek végén kezdett hozzá, hogy illusztrálja Ady verseit. Az első ceruzavázlatok, majd akvarellek nyomán tíz Ady-vers illusztrációja került papírra. Később ezekből nyolcat választott ki, köre rajzolta, s néhány kiállításán bemutatta. Az illusztrációk visszhangja indította arra, hogy mappában jelentesse meg őket.

A halál versei ezek mind a nyolcan. Olyan gyászos sötétséggel, s olyan haláltusával, mint Krleza *Agóniája*. Egy hulló osztály haldoklásáról szólnak könnytelenül. De ha jobban megfigyeljük ezeket a kórajzokat, drapériái mögött valahol felvillan, mint távoli pirkadat, az új élet fénye, amely a gyászmenetek mögött jön, támad, keletkezik és elfoglalja a kihunyó lángok helyét. Akár a *Temetés a tengeren*. akár a *Közel a temetőhöz* vagy *Az örök halálmenet* c. versek illusztrációit nézzük, ezek nem azt a „kép-és szimbólumgazdagságot” jelentik meg, melyek az Ady-költészet egyik főjellemzői, hiszen nem egy versében mintegy elhaló szívárványként lebeg s majd révületbe ejt az Ady-vízió, hanem Balázs G. Árpád képzőművészi befogadásából kivillanó víziók jelentik meg a verset a képben. Ezek a képek a verssorok mögül lépnek elő, mint az érzések hullámverései. Egy-egy kórajzán szünni nem akaró mozgás van jelen. A *halál lovai* című vers illusztrációjából a „bús, néma arnyéklovagok” felderengő tejfehér fénye azt jelzi, hogy a „szendergők elmúlása után” új élet keletkezik. A *Fáradtan biztatjuk egymást* 1913-ban írt Ady-vers mintegy megsejtése annak, hogy egy olyan háborúba indul a magyar nép, amelyben csak áldozatok lesznek. de hősök nem, és csak négyévi vérontás után hangzik fel a feleszmélők felkiáltása: *Rohanunk a forradalomba*. Az illusztráció a kibontott zászlóval — forró visszahajlással Delacroix barikádjára emlékeztetve — áttételesen ezt érzékelteti.

Szép vállalkozása volt az újdéki Forum Könyvkiadónak, hogy Ady Endre születésének 100. évfordulójára ezzel az igényes kiállítású mappával jelentkezett. A forradalmas Ady költészetét újra ünnepelve méltó emlékezés ez éppúgy, mint azok az Adyról szóló tanulmányok, melyeket a Hídből kötetbe gyűjtve jelentettek meg.

Az író szava is köszönti az imár második kiadásban megjelenő mappát. Első megjelenésekor Szenteleky Kornél 1930-ban írt előszava, a *Kis konferansz* elmondja, hogy

Balázs „... művészete tisztább, érettebb, teljesebb, nemesebb valeurt kap, mint minden olyan alkotás, melyet hittel és mélyről fakadó ihlettel csinálunk”... Most a jubileumi kiadáshoz Bori Imre utószava *Balázs G. Árpád Ady-illusztrációról* így emeli ki a mappa alkotójának egyéni értékeit: „A költői első személyiség halványodott el az illusztrációkban, s adta át helyét az emberi és általános jelentés hordozójának, Balázs G. Árpádnak a húszas években kialakult képzőművészeti gyakorlata szellemében.”

LÉVAY ENDRE

MÉCSVILÁGOK

GARAY BÉLA: *Festett világ.*

Életjel Könyvek 14. Szabadka, 1977.

En először a harmincas évek végén láttam színpadon Garay Bélát. Kodolányi *Földindulás*ában játszotta a fiatal férjet, olyan szuggesztív — sajnos, a többieket meglehetősen elhalványító — kreációval; oly törő metszett paraszt volt, az anekdotázó hang minden mellékeze nélkül, mint valami őstehetség, aki beleszületett a szerepébe. Később tudtam meg, hogy nagy és változatos színészi múlt volt mögötte, a kitűnő vidéki magyar színészet iskolája, ahonnan a pesti sztárok kerültek ki.

Garay Béla nem lett sztár. Órá nagyobb, felelősségteljesebb szerep várt a királyi Jugoszlávia kisebbségi magyarságának szolgálatában. Nemcsak társulatokat szervezett és vezetett, de műkedvelőket is toborozott, buzdított és lelkesített, fáradhatatlanul járva a magyarlakta falvakat és városokat, úgyhogy neve elválaszthatatlanul összeforrott az egész itteni magyar színjátszással. Amikor a második világháború után hivatásos társulat megalakítására nyílt lehetőség, csaknem kivétel nélkül az ő tanítványait hozták fel Szabadkára színészek. Tudta, kiben mi rejlik, s mit tud még kihozni magából, azon kívül, amit már megmutatott.

Nélküle nehezen lett volna magyar színház!

S amikor meglett, annak ellenére, hogy kiváló tehetségek jelentkeztek, csakhamar ő foglalta el az első helyet a társulatban. Nemcsak azzal, hogy játszott és rendezett, klasszikusokat és szocrealista szindarabokat egyaránt, de színházért lobogó szenvedélyessége, óriási tapasztalata és tudása folytán is. Ezt a tényrt direktortól lefelé a színpadi munkásokig mindenkinek tisztelnie kellett. De hát nem mindig tisztelték, s ezt meg kell mondani most. Az ilyen nagy formátumú, örökké felvillanyozott egyéniség sokszor szétveti az adott kereteket, s olyankor nemcsak azt fenyegeti a veszendőség veszélye, amiért nem kár, hanem az igazi értékeket is.

Nyilván ez is nagyban hozzájárult, hogy Garay Béla, miután csaknem húsz éven át végigjátszotta és rendezte a színpadi játékok minden műfaját, Bernard Shaw-tól kezdve a könnyű musicalszerzőkig, idő előtt — így kell mondani — megvált a színházról, nyugdíjba vonult.

De korántsem azért, hogy múltján elmerengve a babérajain pihen-